

Торманов Н., Мүсіреп А.
**Оқушылардың
шығармашылық қабілетін
дамытудағы
биология пәнінің рөлі**

Бұл мақалада оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту жолдары көрсетілген. Мектепте оқушының шығармашылық қабілетін дамытудың тиімді жолдарын анықтау, оқу-тәрбие үрдісінде логикалық есептер беру арқылы жүйелі түрде жүргізілуі, олардың әрекетке қызығушылығын қалыптастырып, белсенділігін арттыру, жобалау іс-әрекетінің дамуы болып табылады. Психологикалық зерттеу нәтижесінде деңгейлік тапсырмалар беру арқылы оқушылардың жан-жақты ізденуі мен, тақырыпты толық меңгеретіндігі анықталды.

Түйін сөздер: педагогикалық технология, оқушылардың шығармашылық қабілеті

Tormanov N., Mussrep L.
**The role of biology in the
development of creative abilities
of students**

This article discusses the development of creative abilities of pupils in the teaching of biology in the school, using such methods of learning how to be equalized methods, teaching creative assignments, work with educational literature search problem, a separate search information through the Internet and through the library. We have found that multi-level assignments enable students gain a deeper and versatile to learn the academic material, to analyze, and draw conclusions.

Key words: educational technology, creative abilities of pupils

Торманов Н., Мүсіреп А.
**Роль биологии в развитии
творческих способностей
учащихся**

В данной статье рассматриваются вопросы развития творческих способностей учащихся при преподавании биологии в школе, используя такие методы обучения как урочные методы, обучение творческого выполнения заданий, работа с учебной литературой, проблемный поиск, самостоятельный поиск информации через интернет, а также через библиотечный фонд. Нами было обнаружено, что разноуровневые задания дают возможность учащимся глубже и разносторонне изучить учебный материал, самостоятельно анализировать, делать выводы.

Ключевые слова: педагогические технологии, творческие способности учащихся.

**ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ
ҚАБІЛЕТІН
ДАМЫТУДАҒЫ
БИОЛОГИЯ ПӘНІНІҢ
РӨЛІ**

Заманымыздың заңғар жазушысы, ғасыр ғұламасы атанған М. Әуезовтің: «Халық пен халықты, адам мен адамды теңестіретін нәрсе – білім», – деген сөзінің маңызы ешқашан жойылмақ емес, себебі кез келген мемлекеттің мәдениеті дамуының деңгейін, рухани мазмұнын, интеллектуалдық қуатын, өркендеу әлеуетін айқындайтын бірден-бір көрсеткіш – білім берудегі жүйелілік және сапалылық.

Білім беру жүйесі Қазақстанның ұлттық даму саясатында белгіленген басымдылық қатарында ерекше орында тұр. Білім сапасын арттырудың көзі – оқытудың тиімді жолдарын қолдану. Ал оқушылардың білім сапасы – ұстаздардың шығармашылыққа, нәтижеге бағытталған еңбегінің нәтижесі. Ғылым мен техника қарқынды дамып отырған бүгінгі күнде оқушының даралық қасиеттерін ескеру, жеке мүмкіндігін ашу, қабілетін, дарынын дамыту, таным деңгейін арттыру әр мұғалім мен бүтін мектептің міндеті болып табылады. Бұл тұрғыда мектептің негізгі міндеттері баланың жеке басының алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, оның қабілеттерін ашып дамыту, оқуға деген ықыласын, іскерлігін қалыптастыра отырып шығармашылықтарын дамыту [1].

Бүгінгі таңда әр пәннің оқытылуы баланың жан-жақты дамытуды көздеу, бала бойындағы шығармашылық қабілетін дамыту, оның дербестігі мен белсенділігіне дұрыс бағыт беру сияқты мәселелерді жан-жақты шешу қажеттілігі ескерілуде [2].

Мектеп – бұл оқушы тұлғасы мен санасының дамуы қуаты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезеңі. Сондықтан да білім – үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы, қиын да қадірлі жұмыс. Мектеп балаға белгілі бір білім беріп қана қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқыту, қоршаған ортада дұрыс көзқараста болу, жағдайларды объективті түрде бағалап, талдау жасауға үйрету, ойын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйретеді [3,4].

Мектепте оқушының шығармашылық қабілетін дамытудың тиімді жолдарын анықтап, оқу-тәрбие үрдісінде логикалық есептер беру арқылы жүйелі түрде жүргізілсе, олардың әрекетке қызығушылығы қалыптасып, белсенділігі артып, жобалау іс-әрекеті дамиды.

Оқушыларды шығармашылыққа баулу сонымен бірге оның бойындағы әр-түрлі қасиеттерді дамытуға әрекет етеді.

Мектеп оқушысының қасиеттерінің бірі – шығармашылық қабілеті. Ал мұғалімінің басты міндеті осы қабілетті анықтап қана қоймай, оқушылардың бойындағы өзіндік ойлау қабілетін дамыту.

Шығармашылық жұмыстар жүргізу арқылы оқу пәніне деген қызығушылығын дамыта отырып, оқушы әлемдегі өзгерістер мен жаңалықты қабылдай алатын, шығармашылық таныммен тікелей байланыс жасай алатын, өзінің жеке ойлау мүмкіншілігі бар дара тұлғаға айналады. Ал мұғалімнің негізгі мақсаты осы қажеттіліктерді тұлғаның санасына жеткізе алуында.

Оқушының еркін сөйлеуіне, пікір таластыруына, достарының ойын тындауға, проблеманы шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты шешуге әртүрлі бағыттарда жұмыс істеуге тура келеді. Ол үшін мұғалімнің өзі шығармашыл, ізденімпаз, жаңалықты тез қабылдай білетін, өмір ауқымынан қалмаған болуы қажет. Сонда ғана оқушы мен мұғалім арасында тығыз байланыс, ерекше қарым-қатынас және де өзара ынтымақтастық болады.

Білімді толық игеру үшін оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, еркін сөйлеуіне, өз ойын ашық және толық айтуға үйрету, ой-өрісін кеңейту – оқытудың ең басты мақсаты. Әрбір оқушыны өз мүмкіндігіне қарай білім, дағды алатындай етіп оқытуымыз дұрыс.

Жаңа технологиялар оқушылардың шығармашылық қабілетін, дүниетанымын, таным белсенділігін дамытуға бағытталған. Жаңашыл ұстаздар оқушылардың көкірек көзін ашатын, зердесіне зеректік, біліміне біліктілік қосатын оқу-әдістемелік технологияларды меңгердік [5,1].

Психо-педагогикалық зерттеу жұмысын Алматы қаласының №86 мектеп-гимназиясында оқитын 8 «А» сынып оқушыларымен жүргіздік. Сыныпта 25 оқушы оқиды.

Сабақта педагогикалық технологияны қолдану негізінде келешек ұрпақтың еркін дамуына, жан-жақты білім алуына, белсенді, шығармашыл болуына жағдай туғызуға тырысамыз. Барлық технологияны меңгеріп, оны сабаққа барлығын бірдей қолдану мүмкін емес, сондықтан дұрыс нәтиже беретін технологияны білім деңгейіне қарай өзгертіп, жаңартып пайдаланатын болса, сабақтың нәтижелігі тиімді болмақ.

1) *Деңгейлік тапсырма* негізінде оқу объектілерінің әрі терең, әрі шығармашылық арақаты-

насы ескеріледі. Оқушының өзін-өзі тануына, өз күйін өзі сезінуіне ізденімпаздық тудыратындай әлеуметтік мәдени кеңістік жасау керек. Деңгейлік тапсырмалар дегеніміз – балаға шамадан тыс жүктеме беру емес, керісінше, оқушының біліміне, мүмкіндігіне, сұранысы мен қабілетіне сәйкес дайындалған сатылы жұмыстар жүйесі. Жұмыста төртінші деңгейлік тапсырмасы оқушының шығармашылығына негізделген.

Оқушының дарынын бастапқы дамыту кезеңінде, оның әрекеті репродуктивті және еліктегіштік сипатта болады. Өйткені баланың өмірлік тәжірибесі аз. Уақыт өте келе, оқушының шығармашылық қабілеті дамиды.

2) *Оқушының шығармашылық қабілеті* қалай тез дамыса, оның дарыны солай тез дамиды. Тек қана оқыту мен тәрбиелеу дамуына жақсы жағдай жасайды. Оның бойында жеке тұлға сапаларының түрлерін тәрбиелеген жөн. Мәселен, ұжымшылдық, өзіне-өзі талап қоя білу, өз әрекетін сынау және бағалай білгені жөн. Осыған байланысты, оқушылардың өз міндеттеріне дұрыс қарым-қатынаста болуы, өзінің жетістіктерін дұрыс бағалай білудің маңызы зор.

«Шығармашылық жұмыс» – биология пәнінің ең маңызды бөлігі дегеніміз дұрыс болар, балалар үнемі шығармашылық жұмыста болады, мысалы, табиғатпен ұштастыра отырып сурет салу, кеппе шөптер жасау, есеп шығару, өлең жазу, тілек құрап айту, кітапшалар жасау сияқты жұмыстарымен балалардың шығармашылық шабыты оянады, өз ісіне сын көзбен қарап, басқаның еңбегін бағалауды қалыптастырады.

Биология сабағында өзіндік жұмыстарды беруде сабақта оқулықты пайдалану. Мұнда, оқушылардың оқулықты бағыттауы, белгілі бір тақырыппен жұмыс жасауы, кестелермен жұмыс жасап, өздігінен қорытынды жасауға дағдыланады.

Әрбір өзіндік жұмыспен тәжірибеде әртүрлі тапсырма түрлері қолданылады. Тәжірибеде әрбір өзіндік жұмысының өздік тапсырмалары бар:

1. Оқулықпен жұмыс (тақырыпты талдау).
2. Түрлі тапсырмалар мен жаттығуларды шешу.
3. Өзіндік жұмыстар, бақылау жұмыстары, биологиялық диктант.
4. Баяндама, реферат.
5. Жеке және топтық жұмыстар.
6. Үй тапсырмалары.

«Оқулықпен жұмыстан» мысал келтірсек.

Асқорыту тақырыбы бойынша оқушыларға ұсынылады: 1) тақырыпты оқып, түсіну; 2) негізгі мағыналарды анықтап және оқушылардың таңдауы бойынша төмендегі тапсырмаларды орындайды.

Оқыған тақырып бойынша жоспар құру (1-кесте).

Кестені толтыру.

1-кесте

Нәрлі заттар	Тамақ өнімдері	Нәрлі заттар құрамы
--------------	----------------	---------------------

Дәптерге тамақ құрамын құрастыр «Тамақ құрамы».

Тапсырмалар мен жаттығуларды орында:

Тапсырма:

1. Заталмасудағы асқорыту жүйесінің рөлі қандай?

2. Қандай азық-түлік түрлері көмірсулар мен нәруыздардың негізгі көзі болып табылады?

3. Адам ағзасындағы нәруызды төмендету мақсатында диета ұстайды. Ал оның салдары неге әкеледі?

4. «Тамақты байыппен және сүйсініп жеу керек» дегенді қалай түсінеміз?

Тапсырма:

Неге тамақтану кезінде жануар майына қарағанда өсімдік майын артық көреміз? Осыны түсіндіріңіз? Бұл қандай жағдайға алып келеді? Семіздіктен зардап шегушілерге бағыт беріп, сурет салыңыз.

Оқу әдебиетімен жұмыс.

Тапсырма:

1. «Көмірсулар» тақырыбын оқу (кітап «Денім сау болсын десең»); мәтінді көшірме жасап, оқушыларға үлестірме материалы ретінде таратылып берілді

2. Мәтіннің негізгі мағынасын ажыратыңыз

3. Мәтінді оқығанда көмірсуларға бай тағамдар туралы қандай қарама-қайшылық көзқараста болдыңыз?

4. Неге қант – бірден бір жағымсыз көмірсу болып табылады?

5. Ағзада көмірсу жетіспегенде қандай күйге түседі?

6. Көмірсуға бай азық-түліктерге жарнама құрастырындар. (ұран, плакат, диетолог маманның кеңесі, эмблема немесе басқаша түрде).

Қорытынды. Оқушылардың 80%-ы бұл тапсырмаларды жақсы орындады, ал оқушылардың 10%-да мәтінмен жұмыс жасауда қиындықтар туды, олар тақырыптың негізгі түйінін әр кез ажырата алмайды; 5-10% оқушы кестеге толтыратын нақты мәліметтерді таба алмайды. Сол себептен, сабақ үстінде үнемі биологиялық терминдермен жұмыс жүргізіледі.

Деңгейлік тапсырмалар. Оқулықтан мәтінді оқып және сол бойынша әртүрлі деңгейде сұрақтар құрастыруға тапсырма беремін. Құрастырған сұрақтарын ойын түрінде «Тізбек бойынша сұрақ қой» тексереміз. Бұл оқушының ойлау қабілетін арттыруда тиімді әдіс. Мәтінді оқи отырып, дұрыс сұрақ құрастыра білуі тиіс.

Қорытынды. Мәтін қаншалықты күрделі болса да, оқушылардың көбі 1 және 2 деңгейлік сұрақтарды құрастырады, болашақта 3 деңгейлік сұрақты құрастыруға қалыптастырамын.

Сабақта оқушыларға оқулықта берілген суреттермен немесе үлестірмелі материалдар тарату арқылы жұмыс жасау, бұл тақырыпты қайталауда, қорытындылауда, есте сақтау үшін өте тиімді. Мысалы: «Дәрумендер» тақырыбын оқуда (тақырыпты суретке қарап, салыстыра отырып оқу және мына тапсырмаларды орындау тапсырылады:

1) Дәрумендер заталмасуда маңызды рөл атқарады, түрлі жұқпалы аурулардан қорғайды. Оқулықтағы суретті пайдалана отырып А, Д, С дәрумендеріне жарнама құрастырыңыз.

2) *Оқулықтағы суретті пайдалана отырып кестені толтырыңыз (2-кесте).*

2-кесте

Дәруменнің атауы	Зат алмасудағы рөлі	Авитаминоз белгілері	Дәруменге бай азық-түлік
------------------	---------------------	----------------------	--------------------------

3) *Сурет бойынша проблема тудыра отырып әңгіме құрастыру.* Осылай бір сурет арқылы түрлі әдісті қолдана отырып тапсырмаларды орындау тақырыпты жете меңгеруге көмектеседі.

Оқу әдебиеттерін пайдалана отырып шығармашылық жұмысты орындауда түрлі тапсырмалар орындайды: реферат, баяндама, сөзжұмбақ, топтық жұмыстар, т.б. «Асқорытудың маңызы» тақырыбында оқушылар реферат жазып келеді және қызықты тың мәліметтермен бөліседі, өздерінің де зерттеулерін қосады. Қазіргі кездегі негізгі мәселелі тақырыптарға тоқталып, шешімін табуға тырысады.

Қорытынды. Сонымен оқулықты толық жан-жақты қамту арқылы мектеп оқушысына тиісті мәліметті ала отырып, ойлау қабілеттерін, шығармашылық қабілеттерін арттыруға болады.

Қорыта айтқанда оқушылардың шығармашылығын танымдық белсенділігін арттыруда шығармашылық сабақтарды өткізудің,

оқушының өз бетімен ізденіп, шығармашыл ой-өрісін арттыруда алатын маңызы ерекше. Сонымен өзіндік жұмыстардың әртүрлілігін сабақтарымда пайдалану арқылы, оқушылардың еңбекке деген ынтасының жоғарылауын және шығармашылық қабілеттерінің дамығанын байқадық. Оқушылардың өзіндік жұмы-

сын ұйымдастыру – оқытудың ең тиімді әдісі. Ол психологиялық негіз қалыптастырады: баланың білуге құштарлығын арттырып, «Өзім істей аламын» деп сеніммен айтуға әсер етеді. Әрбір мұғалім, өзінің қоғамдағы орны маңызды екенін білсе, өз шығармашылығын үнемі жетілдіріп отыруы тиіс.

Әдебиеттер

- 1 Қазақстан мектебі. – №8. – 2010.
- 2 Сәбет Бап-Баба (Бабаев). Психология негіздері: оқу-анықтамалық қолданба. – Алматы: Нұр-пресс, 2007.
- 3 Курмангалина Ш.Х., Муканова Б.Ж., Галымова Ә.У., Ильясова Р.К. Педагогика: оқулық. – Астана: Фомиант, 2007.
- 4 Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика: оқулық. – Алматы, 2007.
- 5 Торманов Н., Абылайханова Н. Биологияны оқытудың инновациялық әдістемелері. – Алматы, 2012.

References

- 1 Kazakstan mektebi. – №8. – 2010.
- 2 Sәbet Bap-Baba (Babaev). Psihologija negizderi: oku-anyktamalyk koldanba. – Almaty: Nur-press, 2007.
- 3 Kurmangalina Sh.H., Mukanova B.Zh., Galymova A.U., Il'jasova R.K. Pedagogika: okulyk. – Astana: Fomiant, 2007.
- 4 Babaev S.B., Onalbek Zh.K. Zhalpy pedagogika: okulyk. – Almaty, 2007.
- 5 Tormanov N., Abylajhanova N. Biologijany okytudyn innovacijaluk adistemeleri. – Almaty, 2012.